

REVISTA DE
Filoloxía Asturiana

VOLUME 15 - AÑU 2015

EDICIONES TRABE

Revista de Filoloxía Asturiana

Revista de Filoloxía Asturiana

(Anuario universitario d'estudios llingüísticos
y lliterarios asturianos y románicos)

Grupu d'Investigación *Seminariu de Filoloxía Asturiana*
Universidá d'Uviéu

DIRECTOR
Xulio Viejo Fernández

SECRETARIA
Teresa Fernández Lorences

COMITÉ DE REDACCIÓN

Fernando Álvarez-Balbuena García (Dptu. Filoloxía Clásica y Románica, Universidá d'Uviéu), Ramón d'Andrés Díaz (Dptu. Filoloxía Española, Universidá d'Uviéu), Xuan Carlos Busto Cortina (Dptu. Filoloxía Clásica y Románica, Universidá d'Uviéu), Marfa Cueto Fernández (Dptu. Filoloxía Española, Universidá d'Uviéu), Iván Cuevas, Teresa Fernández Lorences (Dptu. Filoloxía Española, Universidá d'Uviéu), Roberto Hinojal Díaz (Dptu. Filoloxía Española, Universidá d'Uviéu), Rosa María Medina Granda (Dptu. Filoloxía Clásica y Románica, Universidá d'Uviéu), Leopoldo Sánchez Torre (Dptu. Filoloxía Española, Universidá d'Uviéu), Xulio Viejo Fernández (Dptu. Filoloxía Española, Universidá d'Uviéu), miembros del Seminariu de Filoloxía Asturiana de la Universidá d'Uviéu

COMITÉ CIENTÍFICU

Rosario Álvarez (Universidade de Santiago de Compostela-Instituto da Lingua Galega), Antonio Bárbolo Alves (CEL-Universidade de Trás-os-Montes e Alto Douro, Portugal), Eduardo Blasco Ferrer (Università di Cagliari, Cerdeña), Inés Fernández-Ordóñez (Universidad Autónoma de Madrid-Real Academia Española), José Enrique Gargallo Gil (Universitat de Barcelona), Hans Goebel (Universität Salzburg, Austria), Juan José Lanz (Universidad del País Vasco-EHU), José Antonio Martínez García (Universidad de Oviedo), José Ramón Morala (Universidad de León), Graciela Reyes (University of Illinois at Chicago, USA), Álvaro Ruiz de la Peña Solar (Universidad de Oviedo), Alain Viaut (Université de Bourdeaux 3-CNRS, Francia)

REVISTA
DE
FILOLOXÍA ASTURIANA
I5
[2015]

UVIÉU • EDICIONES TRABE

Universidá d'Uviéu
Seminariu de Filoloxía Asturiana

Revista de Filoloxía Asturiana

Dptu. Filoloxía Española
Facultá de Filosofía y Lletres
Universidá d'Uviéu
E-33011 Uviéu (Asturies)
jviejo@uniovi.es

Administración
Ediciones Trabe
c/ Foncalada, 10 - 2.º A
E-33002 Uviéu (España)
www.trabe.org
Depósito Legal: As-4.685-01
ISSN: 1578-9853

Impresu por Ulzama

ÍNDIZ

ESTUDIOS

La influencia de la <i>concordancia continua</i> del asturianu nel castellanu faláu n'Asturies, <i>por ANDIE FABER</i>	9
Un volume de testos de poesía asturiana de reciente apaición, <i>por XUAN CARLOS BUSTO CORTINA</i>	33
The influence of the focus structure on the placement of pronominal clitics in Asturian, <i>por AVELINO CORRAL ESTEBAN</i>	57
Necesitatea unui studiu sociolingüistic ñ Pola de Siero, <i>por CRISTINA BLEORTU</i>	99
Una de derechos lingüísticos: varios conceptos sociolingüísticos aplicables a la situación del asturiano, <i>por BEÑAT GARAIO MENDIZABAL</i>	123

NOTES

Nueves aportaciones sobre la figura del Padre Galo: poemes inéditos, reflexiones sociollingüísticas y notices de La Regalina, <i>por INACIU GALÁN Y GONZÁLEZ & JAVIER CUBERO DE VICENTE</i>	145
A propósito de la lexicografía asturleonesa, <i>por JANICK LE MEN LOYER</i>	173

RELLECTURES

- Una nueva contribución al conocimiento de las hablas asturianas,
por AKE W:SON MUNTHE 187

NECROLÓXICA

- Miguel Ramos Corrada (1949-2013),
por MARTA MORI DE ARRIBA 195

RESEÑES

- Ramón de Andrés Díaz, *Gramática comparada de las lenguas ibéricas* [NIKOLA VULETIĆ]. Xulio Viejo Fernández, *Paremias populares asturianas. (Estudio, clasificación y glosa)* [MARIA SARDELLI]. Ramón d'Andrés Díaz, Teresa Fernández Lorences & Juan Carlos Villaverde Amieva (eds.): *Varia asturleonesa. N'homenaxe A José A. Martínez* [BARBARA PIHLER CIGLIĆ]. Vv AA, *Studium Grammaticae. Homenaje a José A. Martínez* [JASMINA MARKIĆ]. Luis Alberto Prieto García, *Diccionariu de sinónimos de la llingua asturiana* [RAMÓN D'ANDRÉS] 199
- Crónica 225
- Resúmenes / Abstracts 229
- Normes de presentación d'orixinales 237

La influencia de la *concordancia continua* del asturianu nel castellanu faláu n'Asturies

ANDIE FABER

University of Massachusetts

INTRODUCCIÓN

LA LLINGUA asturiana espón un fenómenu interesante nes concordan- cies nominales que foi bautizáu por Dámaso Alonso como «neutrú de materia» (1962). Sicasí, esti términu nun ye totalmente afayadizu. Lo característico del llamáu «neutrú de materia» ye que los nomes que s'interpreten como ‘non-cuntable’ amuesen una concordancia diversa que s'espresa cola morfoloxía *-o* que s'opón a los morfemes de los masculinos (*-u*, *-os*) ya femeninos (*-a*, *-es*) (Academia de la llingua Asturiana, 2001). Magar qu'a la primera vista esti fenómenu paez xéneru neutrú y ye conocíu como ‘neutrú de materia’, nun se trata d'un xéneru grammatical como, por exemplu, n'alemán, sinón más bien un marcador morfolóxicu de continuidá. Ye dicir, el marcu morfolóxicu de la continuidá ye *-o*, mentanto'l marcu pa la discontinuidá ye *-ø*. Asina, cuando'l referente ye non-cuntable, nun lleva nengún marcu morfolóxicu, entós los marcos de xéneru (*-u*, *-os*, *-a*, *-es*) pueden manifesase (D'Andrés, 1994). Por eso, nesti trabayu voi usar la terminoloxía *concordancia continua* que propón Fernández-Ordóñez (2007) pa referise a esti fenómenu.

L'oxetivu d'esti trabayu ye investigar cómo'l fenómenu de la concordancia continua del asturianu afeuta al castellanu faláu na rexón d'Asturies. Propongo un análisis de la concordancia continua nun marcu lexicalizáu, basáu nun mecanismu d'unificación según el modelu de la *Head-driven Phrase Structure Grammar*, HPSG (Kathol, 1999; Pollard y Sag, 1994; Sag *et al.*, 2003; Wechsler y Zlatic, 2003). Entós, vamos ver cómo esti análisis pue esplicar la influencia de la concordancia continua na fala castellana n'Asturies.

DESCRIPCIÓN DEL FENÓMENU

Los tres paradigmes na concordancia nominal

Como'l castellanu, los artículos, demostrativos y pronomes nel asturianu tienen trés formes distintes (Camblor-Portilla y Wood-Bowden, 2005). Nos exemplos 'a' de debaxo, vemos l'usu de la tercer forma (la que de cutiu ye conocida como *neutra*) del artículo, demostrativu, ya pronomé respeuto nel castellanu. Los exemplos 'b' amuesen l'usu próximo del asturianu.

- (1) a. **Lo** más interesante es la concordancia.
- b. **Lo** más interesante ye la concordancia.

Nel exemplu d'enriba vemos l'usu del artículo 'continuu' *lo* qu'equí se refier a daqué xeneral y qu'opón los artículos masculín, *el*, ya femenín *la*. Los demostrativos tamién amuesen trés paradigmes de concordancia, como l'exemplu (2) d'embaxo, qu'opón les formes masculines ya femenines, como *este* (castellanu) / *esti* (asturianu) o *esta* (castellanu ya asturianu); al igual que los otros pronomes demostrativos (e. g. *aquell[i]*, *aquella*, *aquello* n'asturianu).

- (2) a. **Esto** es interesante.
- b. **Esto** ye interesante.

Los pronomes personales tamién tienen trés paradigmnes nel asturianu y en dalgunos casos nel castellanu, como'l pronome nominativu *él, ella, ello*, que tien formes iguales nel castellanu ya l'asturianu (amás l'alternativa masculina *elli* del asturianu). El castellanu namá tien dos formes pal casu acusativu de los pronomes personales *lo* ya *la*; sicasí, l'asturianu tien les trés *lu, la* ya *lo*.

- (3) a. No **lo** sé.
- b. Nun **lo** sé.

Magar que'l castellanu solo tien dos formes distintes pal pronome oxetivu, pue argumentase que'l pronome masculín 'lo' tien dos funciones: la primera ye que *lo* refierse a un oxetu masculín; la otra ye que *lo* refierse a daqué xeneral, por exemplu, una frase o idea. Nel asturianu, hai dos pronomes distintos pa les dos funciones.

Una de les coses qu'estremen la forma continua asturiana de la castellana ye qu'esa forma atópase nos axetivos amás de nes otres categoríes d'enriba. El paradigma pa los axetivos ta representáu a continuación en (4):

- (4) a. clar-u *Masculín; singular.*
- b. clar-a *Femenín; singular.*
- c. clar-o *Continuu; singular.*
- d. clar-os *Masculín; plural.*
- e. clar-es *Femenín; plural.*

Ye importante notase equí que la forma continua nunca apaez nel plural en forma dala (D'Andrés, 1993).

La concordancia continua nos axetivos

Como l'usu de los artículos, demostrativos ya pronomes continuos nel castellanu, l'asturianu usa les formes continues como nos exemplos

(1), (2) ya (3) cuando'l referente ye indefiníu o xenéricu. Sicasí, non solo s'usa la forma continua de los artículos, demostrativos ya pronomes, tamién s'usa la forma continua del axetivu nel asturianu pa marcar referentes xenéricos o indefiníos, como nel exemplu (5) d'embaxo tomáu de Camblor-Portilla y Wood-Bowden (2005):

- (5) a. Güei ta **tapecío**.
- b. Diben, veníen, xubíen, baxaben... yera bravamente **movío**.

La concordancia continua apaez tamién cuando l'axetivu ta predicáu d'un infinitivu o d'una cláusula con verbu flexonáu, como nos exemplos (6) ya (7), garraos tamién de Camblor-Portilla y Wood-Bowden (2005).

- (6) Fumar ye **malo**.
- (7) [Que fumes peles mañanes] ye **malo**.

L'usu que más s'estrema la concordancia nominal nel asturianu de la d'otres llingües ye la concordancia colos sustantivos non-cuntables. Na llingua asturiana, tolos sustantivos tán especificaos como maculinos o femeninos. Ye dicir, los sustantivos nun tán especificaos cola concordancia continua en sí (D'Andrés, 1994: pág. 17). Por eso, l'artículu nun sintagma nominal siempre apaez na forma masculina o femenina enantes del sustantivu, inclusive cuando'l sustantivu ye non-countable, como se ve nel exemplu (8) a continuación:

- (8) a. *Masculín; countable*: El llibru.
- b. *Femenín; countable*: La maleta.
- c. *Masculín; non-countable*: El quesu.
- d. *Femenín; non-countable*: La sidra.

La concordancia continua apaez nos axetivos na posición posnuclear: nos axetivos atributivos na posición posnuclear; nos axetivos pre-

dicativos; ya nos pronomes con referente non-cuntable. Asina, cuando añedimos los axetivos a les frases d'enriba, vemos esa concordancia nel exemplu (9):

- (9) a. *Masculín; cuntable*: El llibru negru ye bonu.
- b. *Femenín; cuntable*: La maleta collorada ye bona.
- c. *Masculín; non-cuntable*: El quesu fresco ye bono.
- d. *Femenín; non-cuntable*: La sidra asturiano ye bono.

Sicasí, esa concordancia nun s'aplica a los axetivos na posición pre-nuclear. Nesta posición, atópense los axetivos na forma o masculina o femenina; nunca na forma continua.

- (10) a. *Masculín; cuntable*: El bon llibru.
- b. *Femenín; cuntable*: La bona maleta.
- c. *Masculín; non-cuntable*: El bon quesu. / *El bono quesu.
- d. *Femenín; non-cuntable*: La bona sidra. / *La bono sidra.

En resume, los axetivos prenucleares concuerden col xéneru grammatical del sustantivu, ente que los axetivos pospuestos ya predicativos concuerden cola noción semántica de continuidá del sustantivu.

El pronomé ya l'artículu

Como yá menté enriba, nun sintagma nominal l'artículu siempre apaez na forma masculina o femenina enantes del sustantivu. Sicasí, nel casu de los sintagmes con un nominal nulu, l'artículu apaez na forma continua. Nel exemplu (11) pue vese la oposición ente'l nominal nulu col sustantivu cuntable (masculín ya femenín) ya'l nominal nulu col sustantivu non-cuntable.

- (11) a. El bon llibru ta escondíu. / El bonu ta escondíu.

- b. La bona maleta ta escondida. / La bona ta escondida.
- c. La bona sidra ta escondió. / **Lo bono** ta escondió.

Entós, una frase como *lo bono* pue referise a un elementu continuu (como *lleche*) o pue referise a un conceutu abstractu ya imprecisu (como '*la bondá*').

Los pronomes que tienen referente non-cuntable siempre apaecen na forma continua, como se ve nel exemplu (12):

- (12) a. Foi **ello** lo que bebí. (*nominativu*)
 b. Bebí**lo** llueu porque tenía mucha sede. (*acusativu*)

Nos casos enriba, pue sustituyise'l pronome por una pallabra non-cuntable como *lleche*, *sidra*, *agua*, etcétera. Ye agramatical usar los pronomes masculinos ya femeninos pa referise a un sustantivu non-cuntable.

ANALÍS SINTÁCTICU

Nesti trabayu analizamos la concordancia nominal al traviés del marcu Head-driven Phrase Structure Grammar (HPSG) de Pollard y Sag (1994). L'analís que propongo equí ta basáu nos analyses de concordancia de Kathol (1999) y Wechsler y Zlatic (2003). La ventaya d'esti modelu ye que tien dos niveles pa la concordancia qu'incorpora información sintáctica ya semántica; asina, pue esplicar los casos de concordancia mista.

Los dos niveles de concordancia

N'esencia, Kathol (1999) y Wechsler ya Zlatic (2003) sostienen qu'esisten dos categoríes en que s'atopen los trazos que s'usen pa formar relaciones de concordancia nominal. La primera ye morfosintáctica, o seya, que tien que ver colos aspeutos puramente gramaticales. Esta infor-

mación alcuéñtrase na categoría CONCORD (*concordancia*) na descripción léxica de la pallabra. La otra forma de concordancia ye la concordancia referencial que se fai colos trazos qu's'alcuentren na categoría INDEX (índiz). Los factores que tán arreyaos al índiz puen ser de trazos morfosintácticos o de condiciones anclaes (*anchoring conditions*), que son les condiciones que venceyen la llingua con daqué nel mundu.

Según Kathol, la diferencia ente llingües consiste en cuál d'estos elementos tien preferencia en qué situaciones. Esto ye verdá polo xeneral, non solamente pa la concordancia: una llingua estrémase d'otra polos trazos qu'emplega y les riegles qu'impón pa configurar y unificar estos trazos. La rieglia pal castellanu sedría que pa los sustantivos la información del índiz que tien que ver cola concordancia (el xéneru ya'l númberu) ta determinada polo que ta na categoría de CONCORD nun siendo qu'el referente seja personal, porque en tal casu'l xéneru ya'l número natural determinen los trazos del índiz. Asina, cuando'l referente ye non personal, como *coche* nel exemplu (13), la información nel índiz vien de los trazos na categoría CONCORD.

(13) *coche*

$\left[\begin{array}{l} \dots \mid \text{CONCORD} \left[\begin{matrix} \text{NUM} & \text{sg} \\ \text{XEN} & \text{masc} \end{matrix} \right] \\ \dots \mid \text{INDEX} \left[\begin{matrix} \text{PER} & 3 \\ \text{NUM} & \text{sg} \\ \text{XEN} & \text{masc} \end{matrix} \right] \end{array} \right]$
--

Polo xeneral, los nomes personales amuesen valores iguales pal CONCORD ya'l INDEX tamién. Ye dicir, un nome como *home* o *neñu* tien los valores morfosintácticos de *masculín* ya *singular*, que se coloquen en CONCORD. Los valores pal INDEX van ser iguales, porque los trazos semánticos d'un *home* o d'un *neñu* tamién son *masculín* ya *singular*. De

manera similar, un nome como *mujer* o *neña* va tener los valores *femenín* ya *singular* en dambes categoríes, porque los trazos semánticos (o seja, naturales) y los trazos gramaticales tamién coinciden.

Magar que los valores de xéneru ya número coinciden de cutio, Kathol (1999) caltién qu'hai evidencia qu'esta información vien de trazos distintos. Por exemplu, pa un nome epicenu como'l castellanu *Majestad*, el xéneru grammatical siempre ye femenín. Sicasí, *Majestad* tien un referente personal, polo que, según esta rieglá, la información pal xéneru nel índiz vien del xéneru biolóxicu del referente. Asina, el xéneru nel índiz na entrada léxica de la pallabra *Majestad* queda ensin especificación, como nel exemplu (14):

(14) *Majestad*

$\dots \mid \text{CONCORD} \begin{bmatrix} \text{NÚM} & \text{sg} \\ \text{XÉN} & \text{fem} \end{bmatrix}$
$\dots \mid \text{INDEX} \begin{bmatrix} \text{PER} & 3 \\ \text{NÚM} & \text{sg} \\ \text{XÉN} & \quad \end{bmatrix}$

Cuando la pallabra ta venceyada a daqué verdaderu nel mundu (o nesti casu, a daquién verdaderu nel mundu), el xéneru va tar especificáu como masculín o femenín dependiendo del xéneru biolóxicu del referente.

La concordancia mista en HPSG

En HPSG, la concordancia ocurre al traviés d'estructures compartíes (*structure sharing*). Eso quier dicir que dos elementos llingüísticos comparten una estructura sintáctica amás de tolos trazos que s'alcuentren dientro d'ella. Hai delles riegles qu'aseguren que dos formes llingüísti-

ques comparten ciertes estructures. La restricció de concordancia ente l'especificador ya'l nucleu (*Specifier-Head Agreement Constraint*) ye un exemplu d'estes riegles, segúن se ve de siguío nel exemplu (15).

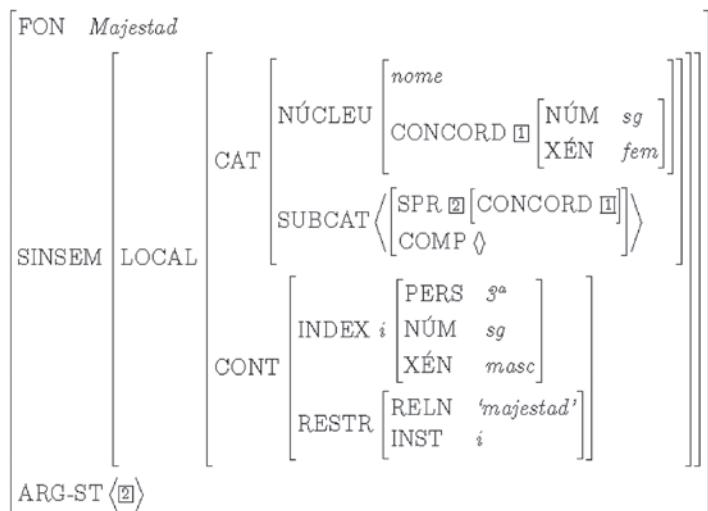
- (15) *La restricció de concordancia: Especificador-Nucleu*

NÚCL	[CONCORD ①]]
SUBCAT	SPR<[NÚCLEU [CONCORD ①]]>	

N'esencia, si falamos en términos d'un sintagma nominal, lo qu'esplica esta rieglu ye que l'especificador, que ta embrivíu como SPR enriba (y nesti casu, l'especificador sedría l'artículu) rique los mesmos valores pa los trazos na categoría de CONCORD que'l nucleu (el nome). Ye dicir, el númberu 1 que ta encuadráu al llau de CONCORD ye la etiqueta que representa los valores d'esa categoría; asina asegura que l'artículu y el nome comparten los mesmos valores de los trazos relevantes pa facer la concordancia. Ye por eso polo que **la coche* nun ye grammatical, darréu que'l valor de xéneru pa *la* en CONCORD ye *femenín* ya'l valor de xéneru pa *coche* ye *masculín*, y por esi motivu nun puen compartir la estructura de CONCORD. Kathol (1999: pág. 233) ilustra cómo funciona la so propuesta col exemplu castellanu de concordancia mista que se ve en (16).

- (16) Su Majestad suprema está contento.

Kathol esplica que la concordancia dientro del sintagma nominal en castellanu siempre s'establez cola categoría de CONCORD, ente que la concordancia col axetivu predicativu faise col índiz. Nesti casu, la entrada pa la pallabra *Majestad* tendría'l valor *femenín* pal CONCORD ya'l valor *masculín* pal INDEX, como se ve embaxo en (17):

(17) *Majestad*

Nesta entrada, la información relevante alcuéntrase nes categoríes de CAT (*categoría gramatical*) ya CONT (*contenido*). Dientro de CAT tenemos información sobre'l nucleo: ye un *nome* que tien los trazos de concordancia de *femenín* ya *singular*. Tamién tenemos información sobre la subcategorización, o seja, la clasificación del nucleo. Esta información esplícanos qu'el nucleo rique un especificador (SPR) colos mesmos trazos de CONCORD y tamién nos esplíca que nun rique nungún complementu (COMP).

Dientro de CONT tenemos la información semántica de la pallabra. Equí vemos nel índiz (INDEX) que la pallabra refiere a una entidá de tercer persona del singular y qu'esta entidá ye masculina. Tamién vemos les restricciones semántiques qu'espliquen la relación ente esta pallabra ya la entidá del mundu *Majestad* y etiquétala col casu (INST) *i* pa referise

al individuu que ye la maxestá. La información dientro de RESTR (*restrictiones*) venceya la pallabra cola maxestá específica nel mundu.

En resultes, pa establecer la concordancia que vemos nel exemplu (16), la entrada pal axetivu atributivu *suprema* comparte la estructura de CONCORD cola entrada de *Majestad*, ente que la entrada pal axetivu predicativu *contento* comparte la estructura d'INDEX. Asina, podemos concluir qu'en castellanu faise la concordancia de los elementos dientro del sintagma nominal al traviés del CONCORD, mentanto que se fai la concordancia colos axetivos predicativos al traviés del INDEX.

Propuesta pa la concordancia continua

1. Les riegles sintáctiques de castellanu y asturianu

Propongo equí una solución asemeyada a la de Kathol (1999) y Wechsler y Zlatic (2003), pola que se fai la concordancia nominal con CONCORD ya INDEX. Como yá menté enantes, Kathol (1999) caltién qu'en castellanu faise cola concordancia dientro del sintagma nominal al traviés de la estructura compartida, CONCORD, mentes que l'axetivu predicativu fai la concordancia colos trazos nel INDEX. Como exemplu emplega la mesma oración de (16), reproducida otra vuelta agora.

(18) Su Majestad suprema está contento.

El problema que veo ye qu'esta frase representa un fenómenu abondo raru nel castellanu, mesmamente pa los casos de nomes epicenos. Por exemplu, la mayoría de los hispanofalantes dicen que la frase enriba nel castellanu, falando del rei, ta bien formada; sin embargu, dicen que la frase nel exemplu (19) nun lo ye, magar que *victima* se refiera a un home.

(19) *La víctima estaba gravemente herido.

Teniendo estos datos en cuenta, propongo que l'analís de la concordancia de Kathol (1999) ye válidu, pero suxero un pequeñu cambéu en cómo se determinen los trazos del índiz. En vez de decir qu'e'l trazu de xéneru (y númeru tamién) nel índiz de los referentes personales ta determináu pol xéneru natural, propongo que la información de xéneru y númeru nel índiz pa los referentes personales vien de CONCORD, igual que los referentes non personales, a nun ser en dellos casos léxicamente ya contestualmente específicas.

Agora lo que tenemos que hacer ye analizar la concordancia continua asturiana. Usamos como exemplos les frases (20) ya (21):

- (20) La lleche fresco ta frío.
(21) La bona lleche ta frío.

Equí podemos ver que la concordancia nominal d'asturianu ye distinta de la de castellanu. En castellanu, la concordancia mista nun ye posible dientro del sintagma nominal. Por eso, nun ye grammatical la frase castellana que ta en (22), anque *Majestad* se refiera a un home.

- (22) *Su Majestad supremo está contento.

Los datos de (20), (21) ya (22) suxérennos que la rieglia castellana qu'esplica la concordancia nominal dientro de tol sintagma nominal al traviés de CONCORD, nun s'aplica al asturianu. Sicasí, n'asturianu podemos dicir que se fai la concordancia de los elementos prenucleares al traviés del CONCORD, mentanto que se fai la concordancia colos elementos posnucleares al traviés del INDEX. Hai poques llingües que permitan la concordancia al traviés del INDEX dientro del sintagma nominal, pero King y Dalrymple (2004) suxeren qu'e'l rusu y dalgunas llingües más empleguen la concordancia del INDEX nesta posición. Asina, anque nun ye percomún, l'asturianu nun ye la única llingua onde s'atopa la concordancia del INDEX nel sintagma nominal. Pue ser eso o'l contactu

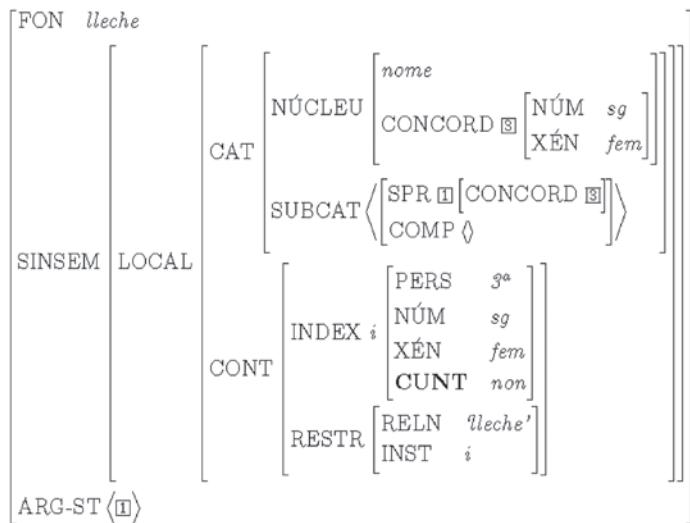
col castellanu lo que pue esplicar los casos de concordancia al traviés del CONCORD dientro del sintagma nominal de forma «la lleche bona ta frío» n'Asturias, anque nun seja l'usu estándar de la llingua, pero eso tien que ver cola influyencia del castellanu nel asturianu, pero esti trabayu céntrase na influyencia del asturianu nel castellanu, polo que guardamos esta entruga pa otru trabayu futuru.

Tovía hai un problema que tenemos que resolver. Anque sirve pal castellanu, la solución pa la concordancia nominal que proponen Kathol (1999) y Wechsler ya Zlatic (2003) nun ye a esplicar la concordancia qu'apaez nos casos de concordancia continua n'asturianu. Asina, tenemos que proponer daqué nuevo pa esplicar los casos de concordancia continua.

2. El trazu de cuntabilidá

La continuidá ye un conceutu semánticu; entós, propongo que-yos añedamos el trazu de *cuntabilidá*, embrivíu como CUNT, a los trazos que s'alcuentren nel índiz. Los valores pa CUNT puen ser *cunt* (cuntable) o *non* (non-cuntable). Cuando'l valor pa CUNT ye *non*, el valor esprésase morfolóxicamente nes situaciones en que la concordancia asocede al traviés del índiz. Ye dicir, cuando se fai la concordancia al traviés del CONCORD, el valor *non-countable* nun tien influyencia na expresión morfolólica porque esti valor alcuéntrase nel índiz, asina que nun pue tar arreyáu a la concordancia de los elementos pre-nominales.

D'esta miente, una entrada léxica pa un sustantivu continuu, como *lleche*, va tener el valor adicional na categoría d'INDEX, como se ve en (23):

(23) *lleche*

Pa formar les relaciones de concordancia que vemos en (20), tolos elementos prenucleares, o seja, l'artículu *la* ya l'axetivu *bona*, ríquen la mesma etiqueta pa CONCORD que la que tien *lleche* en (23); ye dicir, *la* ya *bona* comparten la estructura de CONCORD con *lleche*. Pa los elementos posnucleares *fresco* ya *frío*, faise la concordancia al traviés del índiz. Asina, el valor *non-countable* esprésase morfolóxicamente nos elementos posnucleares.

La concordancia pronominal

La concordancia pronominal ye entá más complicada. Kathol (1999) sostién que la concordancia pronominal paez más flexible que la concordancia axetival. Ilústralo con un exemplu del alemán tomáu de Corbett (1991, pág. 228) que reproduzo equí de siguío:

- (24) Schau dir dieses Mädchen an wie gut sie / es Tennis spielt.

Mires tu esto rapaza a qué bien ella / ello tenis xuega

'Mires a esta rapaza, qué bien xuega al tenis.'

Kathol (1999) caltién que la razón pola que puen camudase (aparentemente) les especificaciones ye qu'el nome y el pronome nun comparten puramente la información del índiz. El pronome femenín ta autorizáu polos factores semánticos (el referente ye femenín), ente que'l pronome neutru ta autorizáu polos factores morfosintácticos, desque en términos semánticos, una rapaza nun ye neutra.

Magar qu'esiste esta flexibilidá nesti exemplu del alemán, paezme qu'hai poques ocasiones en castellanu y n'asturianu en qu'esiste una tala opción llibre del pronome. De primeres, el castellanu y l'asturianu son llingües *pro-drop*, o seja, nun riquen un suxetu esplícitu. Asina, na traducción de la oración alemana en (24), vemos que nun s'usa pronome dalu. De segundes, los hispanofalantes tienden a usar el pronome colos mesmos trazos glotolóxicos qu'el referente. Polo xeneral, pa usar un pronome que nun tien los mesmos trazos de xéneru ya número, el contestu tien que ser abondo claru. Ello sedría'l casu en que les condiciones anclaes (*anchoring conditions*), o seja, el venceyu al mundu verdaderu, determinen los trazos nel índiz.

Entós, podemos dicir que la concordancia pronominal n'asturianu y castellanu faise al traviés del INDEX. Desque'l trazu de *contabilidá* s'alcuentra nel INDEX, siempre va afectar la concordancia pronominal. Si'l valor pal trazu de *contabilidá* ye *non*, tien qu'apaecer morfolóxicamente nel pronome, como se ve nos exemplos (25) y (26):

- (25) Préstame muncho la sidra y bélolo davezu.

- (26) *Préstame muncho la sidra y bélola davezu.

Esto esplica por qué n'asturianu ye imposible usar los pronomes masculinos ya femeninos pa referise a un elementu non-cuntable.

Los nominales nulos

Los nominales nulos, como se ve en (28), funcionen como la concordancia pronominal.

- (27) La bona sidra ta escondío.
- (28) Lo bono ta escondío.

Equí, la pallabra *sidra* ye'l referente pa la frase nominal en dambes frases. Yá que'l referente nun apaez nel exemplu (28), tenemos un casu de concordancia referencial. Asina, la concordancia establezse al traviés de la unificación del INDEX de *sidra* col INDEX del artículu y del axetivu; asina resulta la distinción ente (27) y (28). Pue vese que l'artículu y l'axetivu en (28) nun tán na posición prenuclear porque'l nucleu del sintagma *sidra* nun apaez.

Equí hai una semeyanza ente'l castellanu y l'asturianu. Anque'l castellanu nun tien el trazu de *cuntabilidad*, esiste una tercer forma pa los pronomes, como se ve na sección 2.1. Úsase esta forma pa referise a coses indefiníes. Tomamos los exemplos de siguío:

- (29) El mejor está en la mesa.
- (30) La mejor está en el suelo.
- (31) **Lo** mejor está por venir.

L'exemplu (29) refierse a un oxetu masculín, por exemplu «*El mejor libro está en la mesa.*» Nel exemplu (30), el nominal nulu tien que se referir a un oxetu femenín. Podría usase esa frase pa sustituyir «*La mejor maleta está en el suelo.*» L'exemplu más importante d'esos tres enriba ye'l (31), qu'usa la tercer forma del paradigma de los pronomes en castellanu

y danos evidencia de qu'esiste un trazu paecíu al trazu de cuntabilidá nel INDEX pa los pronomes castellanos. En cuenta de *cuntabilidá*, los pronomes nel castellanu tienen un trazu pal *indefiníu*.

LA CONCORDANCIA CONTINUA NEL CASTELLANU

Les predicciones

Agora que tenemos un análisis pa la concordancia continua, podemos estimar el patrón de concordancia pal castellanu faláu n'Asturias. Vamos empezar cola concordancia dentro del sintagma nominal. Según el nuesu análisis, la restricción pa la concordancia na posición prenuclear ye igual n'asturianu y en castellanu. En dambos casos, faise la concordancia al traviés de los trazos en CONCORD. O seja, ye imposible tener un exemplu de concordancia mista ente l'axetivu prenuclear ya'l nucleu. Por eso, nun s'esperen casos de concordancia continua dala nesta posición.

La diferencia más grande na concordancia ente'l castellanu ya l'asturianu ta na posición posnuclear nel sintagma nominal. Nel castellanu ye imposible tener concordancia mista nesta posición, porque independientemente de qué trazos hai nel índiz, la concordancia faise al traviés de la categoría sintáctica CONCORD; sicasí, nel asturianu los axetivos na posición posnuclear concuerden colos trazos del índiz, non colos de CONCORD. Asina, estímase que na fala castellana la xente emplega la rieglia de concordancia castellana afayadiza con más frecuencia. O seja, la xente fai la concordancia col axetivu pos-nuclear al traviés del CONCORD, d'acuerdu col castellanu, y non al traviés del INDEX, como n'asturianu. Polo tanto, nun s'estimen tampoco muchos casos de concordancia continua nesta posición.

L'asturianu ya'l castellanu tienen les mesmes riegles pa la concordancia del axetivu na posición predicativa. En dambos casos, faise la concordancia al traviés del INDEX. Nesta posición ye probable que los falantes

del castellanu n'Asturies amuesen casos de la concordancia continua. L'usu de la concordancia continua nesta posición depende de qué trazos tán na representación llingüística del falante pal índiz de la pallabra. Ye dicir, si'l falante marca los axetivos colos trazos *cuntable / non-cuntable* na so representación llingüística, va marcar l'axetivu morfolóxicamente cola concordancia continua. Sicasí, si'l falante nun tien la cuntabilidá na so representación del castellanu, nun va amosar la concordancia continua nel axetivu predicativu.

Por fin, estímase que los pronomes y los nominales nulos son los más dispuestos a amosar la concordancia continua por cuenta de la so habilidá de facer la concordancia al traviés del índiz onde s'alcuentra'l valor de *cuntabilidad*. Amás, yá que'l castellanu tien tres paradigmes pa los pronomes, los falantes yá tienen una representación llingüística pa les coses indefiníes que se pue treslladar a les coses non-cuntables.

En resume, les estimaciones son:

- Enxamás vamos ver casos de concordancia continua na posición prenuclear.
- Nun ye probable atopar la concordancia continua na posición posnuclear del sintagma nominal, pero ye posible si'l falante emplega les riegles de concordancia del asturianu en cuenta de les del castellanu.
- Vamos atopar más casos de concordancia continua nos axetivos predicativos.
- Atopamos el mayor número de casos de concordancia continua nos pronomes y nos nominales nulos.

Como se pue albistrar de les estimaciones, la representación mental que tien un falante tien un efectu na fala. Asina, imagino que la dominancia que tien una llingua sobre la otra na representación del falante vaya afectar l'usu de la concordancia continua. Ye dicir, cuando l'asturianu tien dominiu sobre'l castellanu, vamos ver casos de concor-

dancia continua como nes predicciones d'enriba; sicasí, cuando'l castellanu tien dominiu sobre l'asturianu, vamos ver mui pocos casos de concordancia continua. De toes maneres, determinar la dominancia llingüística d'un falante nun cabe dientro del ámbitu d'esta investigación, polo que vamos dexar esta cuestión pa otru trabayu.

Los datos del castellanu n'Asturias

Dellos autores escribieron sobre'l contautu llingüístico ente'l castellanu y l'asturianu (García González, 1985; Konvalinka, 1985; Dyzmann, 2000; D'Andrés, 2002). García González (1985, pág. 33) nota que les construcciones con axetivos, como *yerba seco* o *la ropa ta planchao*, apenes trespassen les rexones d'Asturias y Cantabria, pero diz que les «discordancies» en pronomes atópense nun área enforma mayor. García González (1985) tamién apunta dellos casos de concordancia continua en castellanu, como nel exemplu (36):

- (32) Pero la manzana está ya redimida del pecado original, y como veremos enseguida, a la manzana la ha redimido la sidra. El acto de echar bien un vaso, de escanciarlo con la técnica precisa tiene su significación y simbolismo.

Según García González, nesti exemplu lo que s'escancia ye la sidra, non el vasu; asina, sedría un exemplu de concordancia continua nel castellanu. Konvalinka (1985, pág. 44) tamién menta un casu de concordancia continua nel castellanu, tomáu de la fala d'un uvieín:

- (33) Nosotros bebemos agua mineral, es que nos cortan el agua y cuando nos lo dan sale **negro**.

Nesti exemplu vemos la concordancia continua nel pronom *lo* y tamién nel axetivu *negro*.

Estos trabayos dan muchos exemplos de concordancia continua na fala castellana n'Asturias y nes rexones próximes. Por embargu, nun nos

dan mucha información sobre la frecuencia d'usu de la concordancia continua nes distintes posiciones sintáctiques. Por eso, voi basar l'analís d'esti trabayu nos datos del perdetalláu trabayu de Fernández-Ordóñez (2006, 2007). L'autora analiza'l fenómenu de la concordancia continua a partir de los datos recoyíos pal *Corpus oral y sonoro del español rural (coser)* d'Asturias y Cantabria (2006, 2007) y tamién de Les Encartaciones y el nordés de Burgos (2007). Amás, desque esti trabayu se centra na concordancia continua en función de la posición sintáctica, voi centrarme nel so análisis sintácticu del fenómenu.

Fernández-Ordóñez (2007: pág. 8) señala que dende un punto de vista sintácticu, la concordancia continua nun se manifiesta cola mesma regularidá en toles posiciones sintáctiques. Atopa que la concordancia continua manifiéstase más nos pronomes que nos axetivos (2006: pág. 5), que ye lo qu'esperamos si falamos de tolos axetivos en comparanza con tolos pronomes. Sicasí, queremos ver cómo la concordancia continua se manifiesta nos axetivos según les distintes posiciones sintáctiques. Nun estudiu, Fernández-Ordóñez nota que les concordancies continues más frecuentes danse nos axetivos y participios qu'ocupen posiciones predicatives, con 54,7 % de media n'Asturias y 49,7 % en Cantabria (2006: pág. 5-6). Nel otru estudiu, atopa que la posición predominante pa la concordancia continua tamién ye la predicativa, atopada en 68,7 % de los casos (2007: pág. 8).

Cuando comparamos los axetivos predicativos colos del interior del sintagma nominal, vemos una gran diferencia. Nel estudiu de 2006, Fernández-Ordóñez atopa la concordancia continua nel interior del sintagma nominal en solo 29 % de los casos n'Asturias y 10 % en Cantabria. Nel so estudiu de 2007, atópala continua nel 31,2 % de los casos. L'autora nun menta los axetivos prenucleares, probablemente porque nun hai casos de concordancia continua nesta posición.

Dende los datos de COSER, Fernández-Ordóñez concluye que la concordancia continua paez más establecida nes posiciones predicativas que nel interior del sintagma nominal. Eso ye lo qu'esperamos nes nueses estimaciones. Amás, descubre que los pronomes constituyen la clase más estable na espresión de la concordancia continua, con 86,4 % n'Asturias y 81,5 % en Cantabria (2006: pax. 5).

L'últimu fenómenu que voi mentar, rellacionáu cola concordancia continua, ye'l casu de los nominales nulos. Fernández-Ordóñez (2006) caltién que'l comportamientu de la concordancia continua nos núcleos nominales elípticos avérase al restu de los pronomes, magar que nun nos da estadístiques pa confirmar esta afirmación. Sicasí, danos dellos exemplos, como estos:

- (34) Es que hay maíz amarillo, pero non sabe como **lo blanco**.
- (35) ¿Qué madera era mejor? – Bueno, pa hacer esas cosas, o pa mí que era **lo de, lo de** fresnu.

Paez que los datos apoyen la nuesa estimación de que los pronomes y los nominales nulos pótense de manera similar tocantes a la concordancia continua, ya que'l nucleu del nominal nulu ye'l nome elidíu; la concordancia funciona como un pronome que refier al antecedente. Si'l falante usa la concordancia continua colos pronomes, ye mui probable que tamién vaya usala colos nominales nulos. El próximu pasu ye investigar falantes individuales pa ver si eso se confirma nel nivel individual.

CONCLUSIONES

Dende los datos que recoyó Fernández-Ordóñez, vemos que la concordancia continua resulta menos frecuente dientro del sintagma nominal. Ye muncho más estable nos casos de los axetivos predicativos. Amás, los nominales nulos pótense como los pronomes nos casos de concordancia continua. Amás, la concordancia continua ta más establecida nos

pronomes que nos axetivos predicativos. Paez que los datos sofiten les estimaciones. Defendo que la diferencia ente los casos de concordancia continua según la posición sintáctica tien que ver cola manera en que los falantes imponen el trazu *cuntable* na so representación. Ye decir, pa dellos falantes los axetivos nun lleven el trazu *cuntable* nel INDEX, desque los axetivos nel castellanu nunca amuesen la concordancia continua (nin un trazu asemeyáu). Los pronomes nel castellanu, al contrario, sí puen amosar una forma paecida a la concordancia continua, como esponemos na sección 2.1.

Hai dellos trabayos ya investigaciones sobre les interferencies llingüísticas ente l'asturianu y el castellanu (Konvalinka, 1985; Dyzmannm 2000; D'Andrés, 2002). D'Andrés (2002) identifica que pal asturianu les interferencies representen un grau previu al desaniciu total, según un esquema que va dende l'asturianu hasta un asturianu amestáu y depués al castellanu total. Entós, pa entender bien esti fenómenu, ye imprescindible conocer la competencia de los falantes nes dos llingües. Lóxicamente, el siguiente pasu ye establecer la competencia de cada falante n'asturianu y castellanu y depués investigar cómo empleguen la concordancia continua na fala castellana. Asina, podríemos identificar ónde los falantes tienen el trazu *cuntabilidá* nel so castellanu.

BIBLIOGRAFÍA

- ACADEMIA DE LA LLINGUA ASTURIANA (2001). *Gramática de la llingua asturiana*, 3.ª edición. Uviéu: ALLA.
- ALONSO, D. (1962). «Metafonía, neutro de materia y colonización súditaliana en la península hispánica». En *Obras completas, I*, páxines 147-213. Madrid: Gredos.
- CAMBLOR-PORTILLA, M. y Wood-Bowden, H. (2005). «The mass neuter phenomenon in Asturian: adjectives and agreement». *Revista de Filología Asturiana*, 5: 19-40.
- CORBETT, G. G. (1991). *Gender*. Cambridge [Inglaterra]: Cambridge University Press.

- D'ANDRÉS, R. (1993). «Emplegu del neutru d'asturianu». *Lletres Asturianes*, 49: 49-84.
- D'ANDRÉS, R. (1994). «Aspeutos morfolóxicos del neutru n'asturianu». En *Sin fronteras. Homenaje a María Josefa Canellada*, páxines 9-30. Madrid: Editorial Complutense.
- D'ANDRÉS, R. (2002). «L'asturianu mínimu urbanu: delles hipótesis». *Lletres Asturianes*, 81: 21-38.
- DYZMANN, N. V. (2000). «Averamiento al estudiu de contautu de llingües (asturianu / castellán) nel Principáu d'Asturies». *Lletres Asturianes*, 73: 93-105.
- FERNÁNDEZ-ORDÓÑEZ, I. (2006). «Del Cantábrico a Toledo: el «neutro de materia» hispánico en un contexto románico y tipológico (primera parte)». *Revista de Historia de la Lengua Española*, 1: 67-118.
- FERNÁNDEZ-ORDÓÑEZ, I. (2007). «El “neutro de materia” en Asturias y Cantabria: Análisis gramatical y nuevos datos». En *Ex admiratione et amicitia. Homenaje a Ramón Santiago*, A. P. Ocal y I. D. Cobos, editores. Madrid: Ediciones del Orto.
- GARCÍA GONZÁLEZ, F. (1985). «Algo más sobre el “neutro de materia”». *Lletres Asturianes*, 17: 31-36.
- KATHOL, A. (1999). «Agreement and the syntax-morphology interface in HPSG». En *Studies in Contemporary Phrase Structure Grammar*, R. Levine y G. Green, editores.
- KING, T. H. y Dalrymple, M. (2004). «Determiner agreement and noun conjunction». *Journal of Linguistics*, 40: 69-104.
- KONVALINKA, N. (1985). «La situación sociolingüística de Asturias». *Lletres Asturianes*, 16: 29-66.
- POLLARD, C. y Sag, I. (1994). *Head-Driven Phrase Structure Grammar*. Stanford: CSLI.
- SAG, I., Wasow, T. y Bender, E. (2003). *Syntactic theory: a formal introduction*. Stanford, CA: CSLI.
- WECHSLER, S. y Zlatic, L. (2003). *The Many Faces of Agreement*. Stanford, CA: CSLI.

Universidá d'Uviéu
Seminariu de Filoloxía Asturiana

15

ISSN 1570-9853
9 771578985150